
Kde je český Harvard?

Kde je český Harvard?

RESPEKT

11.1.2010, rubrika: Společnost - školství, strana: 24, autor: Michal Komárek

Prvních deset let soukromých vysokých škol v Česku

Nevzhledná kostka zasazená doprostřed třebíčského sídliště byla donedávna právě tím, na co vypadá: základní školou pro místní děti. „Chodila sem i moje dcera,“ říká štíhlý elegantní čtyřicátník v kanceláři ve druhém patře jednoho ze školních pavilonů. Pavel Doležal je rektorem soukromé Západomoravské vysoké školy a i díky němu je dnes tato budova právě tím, nač nevypadá – vysokou školou. „Dětí na sídlišti ubývalo, škola byla poloprázdná, pak opuštěná, a tak jsme ji získali od města my,“ vysvětluje rektor. Ani jeho kariéra nezapadá do obvyklých představ o kandidátovi na rektora – vysokou školu pochopitelně vystudoval, ale učil jen krátce jako externista a většinu své kariéry strávil jako manažer v ČEZ.

Tento posun od základní školy směrem ke škole vysoké i proměna profilu akademického hodnostáře je pro někoho symbolem devalvace vzdělání v posledních letech. Pro jiné zase představuje nezbytné otevření vějíře možností vysokoškolského studia, které ještě nedávno nabízely pouze státní školy, jejichž omezená kapacita nechávala každoročně stát před branami tisíce zájemců o studium. A třetí skupina dodává, že otevření je sice nutné, jenže si s ním zatím nikdo neví rady. Se soukromými vysokými školami je opravdu spousta potíží. Zmítají jimi skandály s koupenými tituly. Ani po deseti letech nevíme, které z nich mají být spíše lepšími průmyslovkami a které mají nabízet elitní vzdělání. Navíc přicházejí slabší populační ročníky, ubývá maturantů a je jasné, že část vysokých škol bude brzy bez studentů. A obecně platí, že český stát nedává do vysokého školství dostatek peněz na to, aby se jejich kvalita přibližovala standardu nejvyspělejších zemí.

V nové škole

Mapa českého vysokého školství se za posledních dvacet let naprosto změnila. Po pádu minulého režimu fungovalo jen několik státních vysokých škol v největších městech, dnes máme 74 vysokých škol, z toho 46 soukromých, jejichž pobočky lze nalézt v kdejakém zapadákově. Počet studentů strmě stoupá: z přibližně patnácti procent populačního ročníku na dvě třetiny, což odpovídá úrovni vyspělých zemí. Během posledních deseti let se počet studentů téměř zdvojnásobil na dnešních zhruba 350 tisíc (přibližně desetinu z toho tvoří právě studenti soukromých škol). A tento rok přinese další přelom: vysokoškoláci budou poprvé tvořit většinu absolventů všech typů škol, kteří vstoupí na pracovní trh. Souběžně s tímto úprkem směrem k otevřenosti procházejí školy evropskou reformou na základě tzv. boloňské výzvy – všechny studijní obory se nově dělí na bakalářský a magisterský stupeň, což by mělo rozšířit možnosti studia pro všechny a zároveň umožnit užší skupině nejlepších studentů elitní vzdělání. V Česku je to zatím napůl: máme skoro samé magistry, což ale neznamená, že jsme vzdělanější než jinde. Jde spíše o to, že Češi studují zbytečně dlouho a málo efektivně.

„Naše představy o tom, co jsou vysoké školy, musíme vlastně úplně nově definovat,“ shrnuje situaci Rudolf Haňka. Nad šálkem anglického čaje působí dojmem anglického gentlemana. A dojem nelže: Rudolf Haňka je profesorem na Cambridgeské univerzitě, v Česku sice vystudoval ekonomii, ale před čtyřiceti lety emigroval a kariéru spojil převážně s Cambridge. Dnes se vrací v roli poradce ministřně školství a měl by dostat reformu vysokých škol z mrtvého bodu. Na něm Češi uvízli poté, co zdejší akademici odmítli přípravný materiál, tzv. Bílou knihu (kromě školního nepřekousli především pokus státu více kontrolovat poměry v akademické obci). Do jakého světa vlastně profesor Haňka přichází?

Být bakalářem

„Až letos skončím, tak půjdu zřejmě na místní úřad, nějaké teplé místočko u přepážky,“ říká s kombinací ironie a smutku student třetího ročníku Západomoravské vysoké školy. „V Třebíči jsem chodil na základku i na střední školu. Na vysokou jsem se hlásil i jinam, ale nedostal jsem se. Ale tohle je pořád lepší než nic.“ Pro rektora Pavla Doležala tento studijní

příběh rozhodně není smutný. Naopak – školu chápe právě jako zásobárnu bakalářů pro místní úřady a firmy. „Jde o to, abychom přispěli k tomu, že lidé se udrží v kraji,“ vysvětluje rektor. „Jde o to, abychom zaměstnavatelům mohli nabídnout například stavbyvedoucího, který umí udělat rozpočet, ale zároveň ví, co je to cihla. Čili absolventa, který je orientovaný na praxi, nikoli na akademické studium.“ Zatím nelze odhadnout, nakolik se to podaří – škola ještě na trh nedodala dostatek absolventů, aby se to dalo posoudit.

Třebíčský model je jedním z pokusů o vytváření oborů „profesních bakalářů“, čili absolventů určených pro praxi. Některé školy jdou ve specializaci ještě dál – máme například školu specializovanou na obor „realitní makléř“ nebo vysokou školu logistiky v Přerově, která chce mimo jiné připravovat bakaláře pro zvládnání letového provozu nebo cateringu na malém letišti. Podle rektora Vysoké školy podnikání v Ostravě Josefa Jüngera se profesní vzdělávání přesunuje z „učňáků“ na vysoké školy. „Naši studenti se chtějí naučit něco, co se jim bude hodit v praxi – od toho, jak vyplnit potřebné dokumenty, po to, jak řídit třeba nějakou poradnu. Nepřipravujeme akademiky, ale lidi vhodné jako manažery pro malé podniky nebo lidi dostatečně motivované k tomu, aby si založili vlastní firmu,“ říká Jünger.

V tom, že naše vysoké školství potřebuje obrát směřem k bakalářskému studiu, se odborníci shodují. I v tom, že tady mohou soukromé vysoké školy sehrát důležitou roli. V praxi to však rozhodně nebudou mít snadné.

Byznys a vzdělání

Spousta Čechů se dnes na soukromé vysoké školy stále dívá se značným despektem. Vidí je jako instituce, kde jde spíše o byznys než o vzdělání a kde si lze vysokoškolský diplom v případě potřeby prostě koupit. Tento obraz podpořila nedávna odhalení podezřele snadných a rychlých studií některých politiků či celebrit. První a nejrozsáhlejší kauza se sice týkala veřejné vysoké školy – plzeňských práv –, ale média postupně začala objevovat zásadní potíže i na soukromých školách (viz rámeček).

Dnes na nich studuje přes 40 tisíc studentů, tedy kolem 12 procent vysokoškoláků. Během deseti let existence si jen malá část soukromých vysokých škol vybudovala kredit, který by je postavil na roveň tradičním univerzitám, nebo dokonce nad ně – jde přitom především o zahraniční školy, jakými jsou Anglo-American University nebo New York University in Prague. Tyto školy přinesly výuku v angličtině, mezinárodní prostředí, angloamerické metody vyučování, ale dokázaly také přetáhnout některé špičkové pedagogy. Většina soukromých škol zatím spíše zápasí o vytvoření jasného profilu a statusu elitní lišně profesionálů, jemuž se těší třeba jejich americké vzory, zatím nedosáhla žádná. Čeká je přitom další životně důležitý test. Zdá se stále, že je to perspektivní oblast podnikání: akreditační komise, která uděluje souhlas se vznikem školy, odmítla již přes stovku žádostí o vznik soukromé vysoké školy a další desítky žádostí se připravují. Konkurence se však bude tvrdě vyostřovat: v nejbližších letech budou ve studijním věku slabší populační ročníky a počty studentů klesnou až o čtvrtinu. Podle některých odborníků to bude znamenat, že soukromé vysoké školy, které na rozdíl od zdejších středních škol nedostávají od státu žádné dotace, a jsou tak závislé především na školném, zaniknou téměř všechny. Veřejné školy se totiž již dokázaly přizpůsobit růstu poptávky po studiu a budou nabízet přibližně stejnou strukturu oborů.

Kdo má šanci

„V prvních letech reagovaly soukromé školy na obrovský převis poptávky po studiu. My jsme začínali se dvěma stovkami studentů, teď jich máme deset tisíc,“ popisuje Petr Kolář, prorektor jedné ze dvou našich soukromých univerzit, Univerzity Jana Amose Komenského, a člověk s unikátní zkušeností: před svým angažmá na soukromé škole byl děkanem **Filozofické fakulty UK** i náměstkem ministryně Petry Buzkové pro vysoké školy. „Poptávka ale začíná být nasycená. Další dírou na trhu byly pro soukromé školy obory, o něž byl obrovský zájem a většina studentů se na ně nedostala – například klasické humanitní obory či módní specializace jako marketing, management, mediální studia. I v této oblasti se ale už situace stabilizovala. A tak se dá očekávat, že soukromých škol bude v příštích letech ubývat. Šanci mají jenom ty, které nabídnou něco speciálního – kvalitu, jasnou perspektivu uplatnění v praxi, přátelské prostředí.“

Tato perspektiva by mohla znamenat završení úspěšné proměny vysokých škol v Česku do podoby dostupných a kvalitních institucí. Platilo by to však jen tehdy, kdyby se totéž – tedy, že přežijí jen ty nejkvalitnější ústavy – dalo říci o všech typech českých škol. A o tom je možné z mnoha důvodů pochybovat.

Do jara se uvidí

Problémy naznačuje třeba vídeňský profesor Konrad Liessmann ve své proslulé knize Teorie nevzdělanosti, která nedávno vyšla i v českém překladu. Podle něj současná Evropa ztratila představu o tom, co znamená „vzdělání“, a její vysokoškolský systém se rozpadá na jednotlivé obory zaměřené na momentální praktickou použitelnost. Chybí systém a kontext, dominují jednotlivé poznatky a dovednosti. Diskusí o povaze vysokých škol tedy prochází celá Evropa, u nás je jen o to vyhraněnější tím, že vysoké školy se proměnily během velice krátké doby.

Názor profesora Haňky do značné míry souzní s Liessmannovými pochybami: „Nevím, co znamená profesní bakalář,“ říká Haňka. „Třebíčský příklad je podle mě ukázkou zpátečnického myšlení. Studium na vysoké škole má přece především otevřít horizonty, dát základy tvůrčího myšlení, nikoli úzce vymezit absolventa pro použití na místním trhu práce. Mám známé, kteří studovali klasickou filologii nebo sinologii, a pracovali pak jako manažeri u drah nebo v malé firmě.“

Proti sobě tak stojí dvě představy o bakalářském studiu. Jedna je vidí jako náročnější obdobu toho, co dříve pěstovaly učiliště a průmyslové školy. Druhá jako plnohodnotné vysokoškolské studium, které otevírá dveře jak dalším

akademickým kurzům, tak i vstupu do praxe. Oba modely v budoucnu zřejmě nebudou stát proti sobě, nýbrž vedle sebe. „Když studuje 70 procent populace, musí se to odrazit v náročnosti studia, ve schopnosti studentů naplňovat představu o profilu všestranně vzdělaného vysokoškoláka. V předchozí generaci měl skoro každý maturitu, teď bude skoro každý bakalář. A je to dobře,“ shrnuje odborník na školství Ondřej Šteffl. „Je příjemné, že společnost si může dovolit, aby skoro každý studoval ještě minimálně tři roky po střední škole. A pro stát je to výhodné – je levnější nechat někoho vystudovat na realitního makléře, pokud se zvýší jeho šance na získání zaměstnání. Nezaměstnaný absolvent střední školy je dražší. Nemluvě o tom, že je méně spokojený.“

Před tuzemskými reformátory každopádně stojí několik zásadních otázek. Především: kde vzít na rozmach vysokých škol peníze? Zatím patří naše výdaje na vysoké školství mezi vyspělými zeměmi k nejnižším a odborníci odhadují, že vysokým školám v současnosti chybí přibližně deset miliard korun a že stát by měl svoje dotace zvyšovat o dvě miliardy ročně – zatím se rozpočet na vysoké školy pohybuje kolem pětadvaceti miliard korun. V rámci diskusí o rozpočtovém deficitu se ovšem zatím nezdá, že by právě do školství měl mířit větší přísun peněz.

A neméně důležitou otázkou je, jak vůbec zvyšovat kvalitu vysokých škol a jak je přimět k tomu, aby začaly nabízet jak špičkové, na vědu orientované obory, tak i pestrou škálu „praktičtějších“ bakalářských oborů. „Zatím mapuji terén. Ze všech stran slyším, že reforma je nezbytná, nicméně se zdá, že nikomu není jasné, jak by měla vypadat,“ popisuje situaci Rudolf Haňka. „Ale naše práce teprve začíná. Do jara chceme předložit první představy o postupu reformy.“

Češi studují zbytečně dlouho a málo efektivně.

dejte mu to rychle

Na podzim bylo na veřejné vysoké škole – na plzeňských právech – odhaleno, že zde politici, celebrity nebo byznysmeni získávají diplomy za mimořádně podezřelých podmínek. A následující měsíce ukázaly, že soukromé školy na tom nejsou o mnoho lépe. V Plzni šlo o „rychlostudium“ nebo obhajování nekvalitních prací či dokonce plagiátů, čehož mimo jiné využili starosta Prahy 5 Milan Jančík či primátorka Chomutova Ivana Řápková. S plzeňskou fakultou byla přímo propojena soukromá vysoká škola v Karlových Varech. Hlavní aktéři plzeňské kauzy na ní učili, a navíc byli jejími spoluvlastníky. Karlovy Vary fungovaly dokonce jako jakási „pobočka“ plzeňských práv – studenti odtud za nejasných podmínek přecházeli do Plzně, kde jim byla uznána část studia. Příslib pokračování v Plzni přitom mohl sloužit jako marketingový tah, jak do Varů přilákat velký počet studentů a zajistit tak majitelům školy větší zisk. Podezřele rychle absolvovalo vysokou školu i několik politiků ODS a známých osobností na pražské Vysoké škole finanční a správní, která si vysloužila přezdívku „Vysoká škola ODS“. Radní Martin Langmajer tu například získal bakalářský titul za rok a čtvrt. A miss world Taťána Kuchařová, přítelkyně radního Milana Richtera, nejen absolvovala studia rychleji, ale podle zápisů v indexu složila některé zkoušky ještě dříve, než byla na školu přijata. Policie a BIS začaly před nedávnem prošetřovat Vysokou školu podnikání v O stravě, protože policisté narazili na několik zahraničních studentů této školy, kteří údajně ani nevěděli, kde je Ostrava. Šetření, o němž zatím policie odmítá sdělit cokoli bližšího, prověřuje, zda nedochází ke zneužívání studentských víz k „dovozu“ cizinců za prací.